

Från NORMS till GRAMINO

Henrik Rosenkvist og Elisabet Engdahl

Detta NLT-nummer innehåller sju artiklar som bygger på presentationer vid den första *Grammatik i Norden*-konferensen (GRAMINO), som hölls i Göteborg den 10–11 maj 2016. Konferensen är en fortsättning på ScanDiaSyn/NORMS-samarbetet (se nedan), och den är tänkt att fungera som ett forum för grammatikforskare som studerar de nordiska språken och dialekterna. I denna inledning ger vi först en bakgrund till GRAMINO-konferensen, och därefter presenterar vi de sju bidragen i korthet.

ScanDiaSyn/NORMS-samarbetet och GRAMINO

Under det sena 1990-talet började grammatiker inom Minimalistprogrammet att utveckla ett intresse för den syntaktiska variation som råder mellan dialekter, det vill säga syntaktisk mikrovariation. I den traditionella dialektologin ligger fokus på ljud, ord och – i viss mån – på böjning, men syntaxen negligeras ofta. Emellertid utgör dialekter ett närmast idealt forskningsområde för en forskningsinriktning som utgår från att det kan finnas minimal variation mellan olika språkvarieteter:

Dialectology constitutes a privileged observation point for determining language variation, just because it studies minimally different systems. As such, it is as close as possible to a scientific experiment where variables (intended as differences in grammar) are controlled and few independent factors interfere with the study of a single grammatical property. (Benincà & Poletto 2007: 36)

På ungefär samma sätt som tvillingstudier har använts inom den medicinska och psykologiska forskningen för att avgöra hur arv och miljö påverkar hälsa och beteende, så kan studier av nära besläktade språkvarieteter alltså ge en klarare bild av de underliggande orsakerna till de grammatiska skillnader som ändå finns.

De nordiska språken (danska, färöiska, isländska, norska, svenska och älvdalska) är särskilt intressanta ur ett sådant perspektiv, eftersom de är tämligen lika varandra och eftersom de har utvecklats som en egen gren på det germanska språkträdet i ungefär 1500 år, några i relativ isolering och några med nära relation till lågtyska och nederländska. Det är rimligt att betrakta de nordiska språken som ett dialektkontinuum – i synnerhet de språk som talas på det skandinaviska fastlandet (i Danmark, Norge, Sverige och Finland). Givetvis finns det också betydande dialektal variation inom Skandinavien som bidrar med ytterligare data för studiet av den syntaktiska mikrovariationen. Och medan standardspråk i regel har utsatts för normering, en extra-lingvistisk process som delvis är slumpmässig och som kan påverka alla språkets delar, så har ett sådant formellt tryck inte påverkat dialekterna, särskilt när de inte har använts som skriftspråk i någon större utsträckning (se Axel & Weiß 2010).

I jämförelse med traditionella dialektstudier kräver den syntaktiska forskningen betydligt mer material, alltså större korpusar. Syntaktiska konstruktioner kan vara lågfrekventa, och om det är samspelet mellan två konstruktioner – som till exempel objektsskifte och underordnad V2-ordföljd – som är i fokus, då kan också en stor korpus vara otillräcklig. Att skapa en korpus med data från en språkvarietet som i regel inte skrivs är naturligtvis ett mycket krävande och tidsödande arbete. Följaktligen blir det ofta nödvändigt att också utföra informantstudier, och detta väcker i sin tur frågan hur man på ett tillförlitligt sätt kan erhålla syntaktiska data från otränade informanter. Utvecklingen av adekvata metoder för att samla in dialektsyntaktiska data har blivit en essentiell del av den moderna dialektsyntaktiska forskningen (se till exempel Henry 2005, Cornips & Poletto 2005, Benincà & Poletto 2007, Rosenkvist 2012). En annan viktig aspekt är att informantstudier, till skillnad från korpusar, kan tillhandahålla negativa data. Att kunna fastslå att en viss konstruktion *inte* är möjlig i en viss språkvarietet är ibland helt centralt.

Europeiska forskningsinitiativ som *A Syntactic Atlas of the Dutch Dialects* (SAND) och *Syntactic Atlas of Northern Italy* (ASIS), två projekt som kartlade den syntaktiska variationen i Nederländerna och norra Italien, utgjorde en viktig inspirationskälla för de samskandinaviska projekten *Scandinavian Dialect Syntax* (ScanDiaSyn) och *Nordic Center of Excellence in Microcomparative Syntax* (NORMS), som var aktiva 2005–2010. Båda projekten leddes från Tromsø. Øystein Vangsnes ledde paraplyprojektet ScanDiaSyn, och Peter Svenonius NORMS. Medan ScanDiaSyn i huvudsak var ett empiriskt orienterat projekt, där olika typer av språkliga data samlades in och gjordes tillgängliga på nätet, så var NORMS ägnat åt teoretisk analys och fördjupning. Båda projekten sam-

lade ett stort antal forskare från flera skandinaviska universitet. Samarbetet mellan ScanDiaSyn och NORMS gav upphov till mycket forskning, men också till betydande metodologiska framsteg och forskningsresurser. När det gäller forskningsresultat kan man nämna ett mycket stort antal publicerade vetenskapliga artiklar och några avhandlingar, men också särskilda nummer av språkvetenskapliga tidskrifter som *Nordic Journal of Linguistics* (2012:3, 2013:2), *Nordlyd* (2007:34, 2009:36), och *Norsk Lingvistisk Tidsskrift* (2015:33:2), och projektrelaterade böcker i internationellt etablerade serier som *Linguistik Aktuell* 221 och 231 (Bentzen, Rosenkvist & Johannessen 2015, Eide 2016).

Ett mycket påtagligt resultat av ScanDiaSyn/NORMS-samarbetet är de tre digitala forskningsresurser som utvecklades inom det norska delprojektet *NorDiaSyn*, under ledning av Janne Bondi Johannessen. Dessa digitala resurser är nu tillgängliga på nätet: *Nordic Dialect Corpus* (se Johannessen et al 2009, 2014), *Nordic Syntax Database* (Lindstad et al. 2009) och *Nordic Atlas of Language Structure* (NALS). Dialektkorpusen innehåller nästan tre miljoner ord från dialektinspelningar från hela Skandinavien som är transkriberade, morfologiskt taggade och sökbara på flera sätt. Syntaxdatabasen består av svar på enkäter från mer än 900 informanter. Resultat från sökningar i syntaxdatabasen kan sammanställas och visas som kartor, medan atlasen (som egentligen är en digital tidskrift) innehåller kortare tematiska sammanställningar av data från de två andra resurserna – här kan man läsa om till exempel den bestämda artikeln eller verbplacering i relativsatser. Allt detta handhas av Tekstlaboratoriet i Oslo.

Både ScanDiaSyn och NORMS anordnade många möten av olika slag (workshoppar, stormöten, konferenser, fältarbeten, doktorandkurser etc.), och redaktörerna för detta NLT-nummer deltog i flera av dem. Det var uppenbart att det gemensamma intresset för nordiskt språk i kombination med ett gemensamt intresse för grammatik gjorde dessa evenemang särskilt värdefulla för deltagarna – och möjligheten att kommunicera på våra egna modersmål bidrog också. Nätverksprojektet *Nordic Collaboration on Language Variation Studies* (N^oCLAV) samlade en del av de som var aktiva i ScanDiaSyn/NORMS under perioden 2010–2012, men efter detta har det inte funnits någon naturlig samlingsplats för nordiska forskare som ägnar sig åt grammatik.

GRAMINO-konferensen är tänkt att fungera som ett forum där grammatikforskare kan presentera och diskutera forskning om de nordiska språken, som en fortsättning på, och i samma anda som, ScanDiaSyn, NORMS och N^oCLAV. Efter de första utskicken om konferensen blev vi angenämt överraskade över hur många bidrag som skickades in, vilket vi tolkar som att det finns ett behov av en konferens som GRAMINO. Vi mottog 39 bidrag, varav 20 accepterades

som konferenspresentationer och fem som posters, efter en noggrann granskningsprocess. Kersti Börjars och Peter Svenonius, våra två inbjudna talare, bidrog dessutom med två olika men lika intressanta perspektiv på nordisk grammatik. De sju artiklarna i detta nummer är bearbetade versioner av föredrag som hölls vid konferensen. Samtliga har genomgått sedvanlig granskning av tre anonyma bedömare.

För det ekonomiska stöd vi har fått från Kungl. Vitterhetsakademien och från institutionen för svenska språket vid Göteborgs universitet tackar vi särskilt. Vi vill också uttrycka vår tacksamhet mot samtliga granskare. Nu ser vi fram emot den andra GRAMINO-konferensen, i Oslo 2018!

Artiklarna i detta nummer

Johan Brandtlers och David Håkanssons artikel *V2 eller V3? Om preverbal placering av adverbial i svenskan* undersöker en något oväntad ordföljd i svenska. Trots att svenska är ett så kallat V2-språk, där det finita verbet står som andra led i en deklarativ sats, finns det en grupp adverbial som kan stå före det finita verbet. Därigenom får vi vad som ser ut som en V3-ordföljd, se exemplet i (1).

- (1) Han{*bara, nästan, praktiskt taget, bokstavligen*}grät när han fick se dem.

Tidigare analyser av sådana exempel har fokuserat på den preverbala placeringen av *bara* och har sett denna som en följd av informationsstrukturella faktorer. Genom att placera *bara* framför verbet uppnår man att verbet, eller verbfrasen, framhävs. Brandtler & Håkansson argumenterar att detta inte är den viktigaste egenskapen hos de relevanta adverbialen; inte alla är fokuserande adverbial och vissa fokuserande adverbial, som *särskilt*, kan inte stå preverbalt. Istället menar Brandtler & Håkansson att de relevanta adverbialen utmärks av både en syntaktisk och en semantisk egenskap. Syntaktiskt sett är de huvuden, alltså X^0 -kategorier, och som sådana kan de inte stå initialt, i fundamentet, men de kan klitisera på det finita verbet i C, vilket bevarar den strukturella V2-ledföljden. Semantiskt sett uttrycker dessa adverbial en lexikaliserad motsättning mellan vad som hävdas och vad som presupponeras i yttrandet. Brandtler & Håkansson begränsar sin diskussion till svenska data, men deras artikel kanske kan inspirera till undersökningar av övriga skandinaviska språk och dialekter.¹

1. Faarlund et al (1997: 821ff., 915ff.) tar upp liknande exempel i samband med fokuserande adverbial.

Janne Bondi Johannessens artikel *Rødøyd og bøyd: Samdanning og perfektum partisipp har parallel semantikk* behandlar en särskild sorts sammansättning där ett sammansatt ord som består av ett adjektiv och ett substantiv får ett adjektiviskt suffix, $[[rød + øye] d]$. Detta benämns på norska *samdanning*, men har inte studerats närmare i nordisk språkvetenskap. Johannessen visar att denna ordbildning är produktiv och att den har en kompositionell semantik. Vidare visas att de morfo-fonologiska likheterna mellan *samdanning* och perfekt participbildning inte är tillfälliga utan återspeglar en restriktion som gäller för båda processerna. Endast relationella substantiv och verb kan ingå i *samdanning* eller få en participform med $-(e)d$. Detta suffix kan alltså ses som en reflex av en gemensam detransiveringsprocess. Johannessen tar helt kort upp *samdanning* i danska och svenska, men mer forskning behövs för att undersöka om den semantiska restriktionen i norska spelar en liknande roll i de andra skandinaviska språken.

De fastlandsskandinaviska språken har ofta nämnts i samband med satsflätor (no. *setningsknute*, eng. *extraction*), där ett led i fundamentet har sin grammatiska funktion i en underordnad sats. Flera studier har visat att danska, norska och svenska tillåter konstruktioner som bryter mot föregivet universella villkor på flyttningar. I denna volym återfinns två ytterligare bidrag till detta fält.

I artikeln *Det spetsställda ledets funktion i satsfläta med relativsats* undersöker Filippa Lindahl vilken funktion det spetsställda ledet har i en samling av 100 spontant producerade satsflätor. Hon finner att spetsställning till fundamentet är vanligast medan 10 % av fallen utgörs av relativisering ur relativsats. Det spetsställda ledet fungerar ofta som *aboutness*-topik, men att det också kan utgöra yttrandets fokus, precis som vid lokal spetsställning i matrissatsen. Därremot kan inte scen-sättande adverbial som *efter en stund* spetsställas ur relativsats, trots att det går bra att göra så i matrissats och ur *att*-sats. Lindahl drar slutsatsen att man måste analysera den syntaktiska strukturen hos olika bisatstyper för att kunna redogöra för när satsflätor är möjliga.

Christiane Müllers bidrag *Extraction from Adjunct Islands in Swedish* handlar om satsflätor med adverbiala bisatser och mer specifikt om vilka omständigheter som tillåter sådana satsflätor. Eftersom adverbiala bisatser är adjunkter (modiferande led), inte argument, antar man ofta att de är syntaktiska öar, dvs. otillgängliga för flyttningsoperationer. Müller redovisar en acceptabilitetsstudie som hon genomfört med 19 infödda talare av svenska. Studien visar att acceptabilitetsbedömningen påverkas av i vilken grad bisatsen är integrerad i matrissatsen, hur syntaktiskt komplex bisatsen är, och huruvida händelsen i

matrissatsen kan tolkas som att den orsakar eller möjliggör händelsen i bisatsen. Av hennes analys framgår att såväl syntaktisk struktur som semantisk slutledning är viktiga faktorer när det gäller att karakterisera acceptabla satsflätor med adverbiala bisatser.

Joel Olofssons artikel *Förhållandet mellan rörelseverb och förflyttningskonstruktioner – lexikogrammatisk associationskraft och produktivitet* är en konstruktionsgrammatisk analys av förhållandet mellan 40 vanliga svenska rörelseverb och två konstruktioner där de ofta förekommer, nämligen [VERB-till-NP]-konstruktionen och [VERB-iväg-till-NP]-konstruktionen. Olofsson genomför en systematisk lexiko-grammatisk analys som visar att de enskilda verben är olika starkt associerade till de två konstruktionerna trots att de har liknande semantiskt innehåll. Genom att undersöka både tokenfrekvens och typ av rörelse i ett stort korpusmaterial (mer än 200 000 exempel) kan Olofsson visa att högfrekventa verb är distinkt associerade till [VERB-till-NP]-konstruktionen, men att [VERB-iväg-till-NP]-konstruktionen likväl är mer produktiv på så sätt att den används med fler verb, med ovanligare verb och med verb som saknar rörelsekomponenten.

I sin artikel *OV-ledföljd och huvudsats-bisatsasymmetri i svenskans historia* undersöker Adrian Sangfelt huruvida förändringar i ledföljden mellan objekt och verb mellan 1200 och mitten av 1700-talet hänger ihop med en annan viktig förändring under samma period, nämligen uppkomsten av den moderna bisatsordföljen. Denna förändring antas bero på att det finita verbet inte längre flyttar till I(nfl), utan står kvar i VP, och följaktligen hamnar efter eventuella satsadverbial. Genom att närmare studera ledföljden mellan objekt och icke-finita hjälpverb, alltså verb som inte flyttar till C eller I, kan Sangfelt visa att OV-ledföljden sjunker stadigt, parallellt med den sjunkande frekvensen av V-till-I-flyttning. Sangfelt framhåller dock att detta samband inte kan förklara alla detaljer beträffande framväxten av VO-ledföljden.

Sanna Skärlands artikel *Does you mean I? Generic du ('you') as a case of informalization and subjectification in Swedish* ger en översikt över hur andra personens pronomen *du* används i svenska. *Du* används ibland som generiskt pronomen, med betydelsen 'man'. Författaren visar att detta var möjligt redan i fornsvenskan (1225–1526) och att det följaktligen inte kan bero på inflytande från engelska *you* under 1900-talet, vilket föreslagits av andra forskare. En nyare utveckling är att talare kan använda *du* i stället för *jag* vilket särskilt förekommer i situationer som kan uppfattas som ansiktshotande av talaren. Skärland finner en generell ökning av användningen av *du* under de senaste 50 åren, vilket även har rapporterats vara fallet i danska, nederländska och norska.

Denna ökning beror enligt Skärlund på att språket blir allt informellare och allt mer förankrat i talarens egna erfarenheter och attityder.

Referenser

- Axel, Katrin & Helmut Weiß. 2010. What changed where? A plea for the re-evaluation of dialectal evidence. In Breitbarth, Anne, Christopher Lucas, Sheila Watts & David Willis (red.): *Continuity and Change in Grammar*. Amsterdam: John Benjamins, 13–34.
- Benincà, Paola & Cecilia Poletto. 2007. The ASIS enterprise: a view on the construction of a syntactic atlas for the Northern Italian dialects. *Nordlyd* 34, 35–52.
- Bentzen, Kristine, Henrik Rosenkvist & Janne Bondi Johannessen (red.). 2015. *Studies in Övdalian Morphology and Syntax*. Amsterdam: John Benjamins.
- Cornips, Leonie & Cecilia Poletto. 2005. On standardising syntactic elicitation techniques (part 1). *Lingua* 115, 939–957.
- Eide, Kristin Melum (ed.). 2016. *Finiteness Matters. On finiteness-related phenomena in natural languages*. Amsterdam: John Benjamins.
- Faarlund, Jan Terje, Svein Lie & Kjell Ivar Vannebo. 1997. *Norsk referansegrammatikk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Henry, Alison. 2005. Non-standard dialects and linguistic data. *Lingua* 115, 1599–1617.
- Johannessen, Janne Bondi, Joel Priestley, Kristin Hagen, Tor Anders Åfarli & Øystein Alexander Vangsnes. 2009. The Nordic Dialect Corpus: An advanced research tool. I Jokinen & Bick (red.), 73–80.
- Johannessen, Janne Bondi, Øystein Alexander Vangsnes, Joel Priestley & Kristin Hagen. 2014. A multilingual speech corpus of North-Germanic languages. I Raso, Tommaso & Heliana Mello (red.): *Spoken Corpora and Linguistic Studies*. Amsterdam: John Benjamins, 69–83.
- Jokinen, Kristiina & Eckhard Bick (red.). 2009. *Proceedings of the 17th Nordic Conference of Computational Linguistics NODALIDA 2009* (NEALT Proceedings Series Volume 4). Tartu: Tartu University Library.
- Lindstad, Arne Martinus, Anders Nøklestad, Janne Bondi Johannessen & Øystein Alexander Vangsnes. 2009. The Nordic Dialect Database: Mapping Microsyntactic Variation in the Scandinavian Languages. I Jokinen & Bick (red.), 283–286.
- Rosenkvist, Henrik. 2012. Forskning i svensk dialektsyntax – förutsättningar

och frågeställningar. *Vetenskaps societeten i Lund årsbok 2012*. Lund: Vetenskaps societeten i Lund, 102–122.

Nät källor

N'CLAV: <https://spraakbanken.gu.se/nclav>

NALS: <http://www.tekstlab.uio.no/nals#/>

NorDiaSyn: <http://www.tekstlab.uio.no/nota/NorDiaSyn/>

Nordic Dialect Corpus: <http://www.tekstlab.uio.no/nota/scandiasyn/>

Nordic Syntax Database: <http://www.tekstlab.uio.no/nota/scandiasyn/>

SAND: <http://www.meertens.knaw.nl/projecten/sand/sandeng.html>

ScanDiaSyn: <http://websim.arkivert.uit.no/scandiasyn>

Henrik Rosenkvist

Institutionen för svenska språket

Göteborgs universitet

Box 200,

SE-40530 Göteborg

henrik.rosenkvist@svenska.gu.se

Elisabet Engdahl

Institutionen för svenska språket

Göteborgs universitet

Box 200,

SE-40530 Göteborg

elisabet.engdahl@svenska.gu.se